

Talarmanus till Fairtrade eller Fair Trade – hur blev det så?

En historia i 18 bilder

Bild 1:

Välkomna till den här tillbakablicken på Fair Trades historia.

Ja, ska det heta Fairtrade eller Fair Trade egentligen? Du kanske har lagt märke till att det kan stavas på två olika sätt. I ett ord eller som två ord med stort T. Varför det är så och hur det blivit så här kommer vi att berätta om.

Bild 2:

Det är så att det inom rättvis handels-rörelsen finns två parallella system. Det ena handlar om märkningen, Fairtrade-loggan som sitter på varor som man kan köpa i den vanliga handeln, på restauranger och caféer. Det är alltså en produktmärkning som finns på vissa produkter, på den svenska marknaden numera mer än 1000 stycken, allt från bananer till fotbollar och guldsmycken. Det är en oberoende märkning med en stor kontrollorganisation som gör regelbundna kontroller hos producenterna.

Det andra är en organisationsmärkning som än så länge inte finns på några varor. Denna märkning kommer från WFTO, World Fair Trade Organization och får användas av företag och organisationer som är medlemmar där. Medlemmarna får själva lova att följa principerna för rättvis handel och måste regelbundet rapportera hur de följer principerna. WFTO gör sedan stickprover av ungefär fem procent av medlemmarna varje år. De här varorna är 100% Fair Trade, eftersom handelskedjan är mycket kortare och enklare än i vanlig handel kan man garantera att det är rättvisa villkor som gällt hela vägen från producent till konsument. Varorna säljs ännu så länge bara i specialbutiker som t.ex. världsbutikerna i Sverige.

Bild 3:

När man tittar tillbaka på rättvis handels-rörelsens historia kan man urskilja tre olika faser:

Först kan man tala om alternativ handel, sedan blev det solidarisk handel

och så kallades det rättvis handel som vi säger idag.

Det här beror på att handelsrörelsen hela tiden har påverkats av tidsandan där man har arbetat och den har färgat av sig på rörelsen.

Det är naturligtvis en förenkling i efterhand att göra så här skarpa gränser mellan de olika perioderna som vi gör på bilden, i själva verket gick de förstås i varandra och var kanske inte ens möjliga att urskilja för de som var aktiva.

Bild 4:

Ska man gå till de allra tidigaste rötterna för rörelsen så kan man nog säga att det hela börjar med missionärer från olika västländer som tog med sig varor hem från sina s.k. u-länder och började sälja dem i sina kyrkor och församlingar när de kom hem. Sådant förekom också i Sverige.

Men en mer organiserad start kan man säga kom i Mennonitrörelsen i USA på 1940-talet. Det här var föregångaren till det vi idag känner igen som "Ten thousand Villages" som är världsbutiksrörelsen i USA.

Det finns också de som hävdar att Emmaus-rörelsen i samband med återuppbyggnaden efter andra världskriget bidrog till att ta initiativet till rättvis handel. Vid ungefär samma tid bildades den engelska biståndsorganisationen Oxfam 1948 och öppnade sin första butik. Idag består Oxfam av 14 olika organisationer som gemensamt verkar för minskad fattigdom och ökad rättvisa i 98 länder.

Bild 5:

Under den första perioden, i Sverige främst 1960-talet, då man talade om alternativ handel ville man betona en skillnad gentemot den vanliga handeln. Framförallt vänder man sig mot de stora multinationella företagen och deras sätt att bedriva handel som uppfattades som djupt orättvis. Det handlade samtidigt mycket om att organisera bojkotter mot olika företag.

På kartan ges några exempel på s.k. ATO:s, Alternative Trading Organizations som bildades.

I Sverige bildades flera u-grupper, särskilt i universitetsstäder. Där fördes långa diskussioner om imperialism, kolonialism, nykolonialism och multinationella företag. Våra val som konsumenter hade en politisk innebörd och det gällde att med information väcka människors insikt om det.

I Sverige startade Afroart i Stockholm och i Göteborg bildades den första världsbutiken med namnet Alternativ Handel 1969..

Den uppgift man ville jobba med hade alltså två ben: Det gällde att både sälja och informera.

Bild 6:

På 1970- och 1980-talen kom man istället att börja tala om Solidarisk handel.

Det innebar att fokus kom att förskjutas från bojkott av stora företag till handel med vissa utvalda länder.

Det var en väldigt politisk tid och de länder man ville stödja var framförallt de socialistiska, t. ex. Vietnam och Tanzania.

Nu startades flera importorganisationer som Handelsfront, Asienkompaniet, Solidarisk Handel, Alternativ Handel och Tanzaniaimport.

Det man syftade till var att bryta de förhärskande handelsmönstren som man ansåg förtryckte befolkningen i utvecklingsländerna.

1976 grundades Sackeus av Diakonia, Svenska Kyrkans mission och Lutherhjälpen. Ris, te och tvål var bland de solidariska produkter vi konsumerade flitigast.

Bild 7:

En ny sådan här förskjutning av fokus kom omkring skiftet mellan 80- och 90-tal. Det bottnade i världspolitiska händelser när det visade sig att de socialistiska länderna kanske inte var sådana goda föredömen. Det handlade om kriget mellan Vietnam och Kambodja och händelserna på Himmelska Fridens Torg i Beijing 1989.

Nu flyttades fokus från handel till att istället handla mer om villkoren för de som producerar varorna. Producenterna betonade att det viktigaste för dem var en ökad försäljning så att deras ekonomiska situation kunde förbättras.

I samband med det började det handla mer om produktutveckling och marknadsföring. Varorna måste kunna konkurrera med vanliga varor i den konventionella handeln.

Det behövdes bättre samordning och gemensamma kriterier för de olika aktörerna i rättvis handelskedjan. De politiska strukturerna räckte inte längre för att garantera att varorna var rättvist handlade.

1986 startade Sackeus U-sam (U-landsgruppernas samarbetsförening).

På internationell nivå skapades IFAT 1989, föregångaren till WFTO.

Bild 8:

Under tiden hade det börjat hända saker i Mexico.

På 1970-talet hade den katolske prästen och holländaren Frans van der Hoff verkat i Chile som biståndsarbetare. När generalen Augusto Pinochet 1973 ställde sig i spetsen för en militärkupp och man började fängsla och avrätta vänstermänniskor tvingades van der Hoff fly till Mexiko.

Där slog han sig ner som kaffeodlare och kom i kontakt med fattiga kaffeodlande bönder.

Bild 9:

Man började diskutera böndernas svårigheter och varför de hade så svårt att sälja sitt kaffe. Under många år hade de varit tvungna att sälja kaffet till låga priser till s.k. coyotes, vargar, som mellanhänderna kallades. Det var bara att acceptera det pris de erbjöd eller inte sälja alls vilket var detsamma som att tvinga familjen till svält.

Frans van der Hoff samlade i början 80-talet ett hundratal bönder till ett möte för att tillsammans göra något åt situationen. De startade kooperativet Uciri.

Bild 10:

Uciri kom i kontakt med organisationer för rättvis handel i Europa och man ville tillsammans råda bot på böndernas problem. I Holland var Uciri med och grundade organisationen Max Havelaar som fortfarande är namnet på den holländska Fairtrade-rörelsen. Namnet Max Havelaar kom från en legend om en holländsk officer som reagerade mot förtrycket av slavarna i Indonesien som var en holländsk koloni på 1700-talet.

Tanken var att man skulle märka produkterna och på det sättet garantera att produktionen hade gått schysst till. Holland var alltså först med märkningen 1988. Man skulle ge den marginaliserade odlarna tillträde till marknaderna i väst och ge dem en chans att sälja i stora volymer.

Bild 11:

Max Havelaar hade snabba framgångar och tanken spred sig till andra länder som startade egna märkningsinitiativ. I England Fairtrade Foundation, i USA och Kanada Transfair, i Finland Reilu Kauppa eller Rejal Handel osv.

Bilden visar några exempel.

Bild 12:

1994 började en grupp inom Svenska Kyrkan diskutera möjligheten att starta även i Sverige. Man bildade föreningen Rättvisemärkt 1996 och året efter kom den första certifierade produkten ut på marknaden. Det började inte så bra, det gick trögt, men 2004 vände det så sakteliga. Mycket tack vare det statliga informationsstöd som föreningen fick från och med 2004 som gjorde det möjligt att anställa två personer på heltid som arbetade med opinionsbildning och informationsarbete.

Bild 13:

1997 bildades FLO, Fairtrade Labelling Organization med målet att samordna kriterier och kontroller för Fairtrade. Nu hade man skapat en ny internationell produktmärkning.

Bild 14:

Med tiden utvecklades samarbetet mellan länderna och 2002 kom ett nytt gemensamt internationellt certifieringsmärke. 2004 gick dåvarande Rättvisemärkt i Sverige över till det internationella märket. Numera heter organisationen Fairtrade Sverige. Nästan alla andra länder med märkningsinitiativ har gått över till det internationella märket.

Bild 15:

2010 försvann Rättvisemärkt från det svenska märket och man gick över till det internationella namnet.

Bild 16:

Och idag finns det 19 märkningsinitiativ i 23 länder!

Bild 17:

Detta är bakgrunden till att vi idag har två parallella rörelser som kallas Fairtrade och Fair Trade. I många länder förekommer ett gott samarbete.

Bild 18:

Till sist så bestämde sig Världsbutikerna i Sverige vid årsmötet 2011 att byta namn till Organisationen Fair Trade Återförsäljarna. Det innebar byte till ny logotype och är en anpassning till den internationella situationen samtidigt som man betonar viljan att samarbeta.